

הגישה האבוליסיוניסטית: האם הגיעה העת לבטל את הענישה הפלילית?

ד"ר אברהם טננבוים*

אחת הטענות המרתקות (והקיצוניות) כנגד מערכת הענישה הפלילית היא כי "הגולם קם על יוצרו". קרי, הענישה הפלילית בצורתה כיום יוצרת יותר בעיות חברתיות מאשר היא פותרת. אשר על כן יש שטענו (האבוליסיוניסטים) כי אין מנוס מביטול השיטה כולה במתכונתה הנוכחית ובעיקר צמצום וחיסול בתי הסוהר.

אלא שכנגד גישה זו עומדת מיידית שאלת האלטרנטיבה. כיצד אם כן תגיב החברה אם לא בדרך זו? בתשובה לשאלה זו נחלקו האבוליסיוניסטים. הקיצוניים שבהם דורשים ראשית לבטל ותוך כדי כך לראות את שיתפתח. כנגדם הצטרפו האחרים לאלו שהתמקדו בהסטת הדגש מההליך הפלילי לאזרחי, ולחילופין שימוש בהליכים של גישור פלילי (Restorative Justice או "צדק מאחה").

מטרתנו ברשימה זו היא להציג בקצרה את הרעיונות השונים על יתרונותיהם וחולשותיהם, ולעמוד על היחס ביניהם לשיטתנו הנוכחית. טענתנו היא כי גם מתנגדיהם החריפים של האבוליסיוניסטים יוכלו ללמוד מהם. יתירה מזו, מן הראוי והרצוי לשלב את רעיונותיהם בשיח הציבורי הכללי על פשע, ענישה והתגובה הציבורית אליהם.

א. מבוא

ב. הביקורת על השיטה הנוכחית הקיימת

1. האבוליסיוניסטים על המונח "פשע"
2. האבוליסיוניסטים על ענישה והחוק הפלילי
3. האבוליסיוניסטים על "תפקודה והצלחתה" של מערכת אכיפת החוק

ג. האלטרנטיבות לשיטה הקיימת על פי הגישה האבוליסיוניסטית

1. הגישה הקיצונית – עצם הצעת האלטרנטיבה היא פסולה מעיקרה
2. דה-קרימינליזציה, מניעת הקונפליקטים והפחתת הנזק
3. צדק מאחה – (Restorative Justice)

ד. ביקורת על התורה האבוליסיוניסטית

ה. סוף דבר

---

* שופט בית משפט השלום (תעבורה) בירושלים, ומרצה במכללת שערי-משפט. המחבר מבקש להודות לאופיר ליבר, נמרוד קוזלובסקי, ויוסף ריבלין על עזרתם והערותיהם המועילות לגירסאות קודמות של מאמר זה.

דומה שהתיאוריה האבוליוניסטית היא הקיצונית ואולי הפרובוקטיבית מכלל הגישות לענישה הפלילית.¹ מקורה בסוף שנות השישים באירופה, וכפי הנראה קשורה לרקע התרבותי הסוער של אותה תקופה. היא פרצה לפתע בסוף שנות השבעים והמשיכה בשגשוגה בשנות השמונים.

בסיסה הוא בעיקר באירופה המערבית וארצות סקנדינביה ואוהדיה העיקריים שוכנים עדיין בארצות אלו. מרבית הפרסומים לכן אינם באנגלית, אלא בשפות מגוונות כהולנדית, נורווגית, יחד עם ספרדית, גרמנית וצרפתית.² התוצאה היא שעד היום ידועה מגמה זו פחות בארצות הברית ובארצות דוברות אנגלית אחרות (להוציא אולי את קנדה).

הרעיון המרכזי של האבוליוניסטים הוא ברור. הענישה הפלילית היא מוסד מנוון ומיותר שיש לבטלו. כל שיטת הענישה מתחילתה ועד סופה צריכה להיעלם כאילו מעולם לא הייתה. לשיטתם, לא הפשע הוא הבעיה החמורה שהענישה היא פתרונו. להיפך, מוסד הענישה הפלילית נתפס בעיניהם כבעיה החברתית שיש למצוא לה פתרון נאות. עצם הענישה יוצר בעיות חמורות יותר מאשר בלעדיה. בלשונו הקולעת של משפטן אמריקאי:

"If our entire criminal justice apparatus were simply closed down... there would probably be a decrease in the amount of behaviour now labeled 'criminal'.³

מרכזיותו של העונש, ועובדת היותו כה מושרש בחברה המודרנית אינם מרתיעים את האבוליוניסטים. העובדה שמוסדות כבתי־משפט ובתי סוהר דומיננטיים בחברה האנושית איננה מונעת מהם להיעלם כאבק ברוח. הם מצביעים על העובדה שעשרים שנה לפני התמוטטות האימפריה הרומאית (המערבית) היא היתה חזקה מאי פעם. התמוטטות ברית־המועצות ומשטרים קומוניסטים אחרים משמשת להם כדוגמא עכשווית. הנה לפנינו מתרחשים תהליכים שנראו בלתי־אפשריים לפני זמן קצר להפליא. מוסדות ישנים ואיתנים שנראו כבלתי פגיעים נעלמים כאילו לא היו. מדוע אם כך לא יקרה דבר דומה גם למוסדות כמשטרה, בתי־סוהר והחוק הפלילי? אחרי ככלות הכל, מוסדות אלה אינם כה עתיקים ועברו כבר שינויים לא מעטים בעבר. זמנם חלף ועליהם להיעלם יחד עם הדינזוארים האחרים של העבר.⁴

תפיסה זאת נראית כה קיצונית ומופרכת מלכתחילה, עד שדומה שאין צורך כלל להתייחס אליה. למרות זאת, לאחר עיון במשנותיהם המרכזיות של האבוליוניסטים לגווניהם, נראה שקשה יהיה להתעלם לפחות מחלק מהביקורת שמעלים רעיונותיהם.

1 המילה באנגלית היא Abolitionism. התרגום המילולי לעברית היה לכן צריך להיות "דוגלים בביטול", "המבטלים", או "העוקרים". אך נראה שהתרגום לא בהכרח משקף את המשמעות המקובלת של המילה באנגלית. לאחר לבטים החלטנו להשאיר את המונח הלועזי בתעתיק עברי.

2 לא ידוע לנו על כל טקסט בעברית על התנועה האבוליוניסטית, להוציא מאמר קודם שעסק בכך באופן חלקי. ראו א' טננבוים "הגישה הסוציולוגית היסטורית לענישה פלילית", בתוך הספר פשיעה, עבריינות וסטייה חברתית, חיבטים סוציו-פסיכולוגיים ומשפטיים (עורכים: משה ארד, ויובל ולף). הוצאת אוניברסיטת בר־אילן 2001 (ברפוס).

3 Gilbert Cantor "But What about the Dangerous Few?" (Toronto: Rittenhouse, 1994)

4 Sebastian Scheerer "Towards Abolitionism" 10 Contemporary Crisis (1986) 5, 7

למונח Abolition ישנן משמעויות שונות. היסטורית נקראו בשם זה תנועות שונות בזמנים נפרדים על ידי אנשים שונים. מתנגדי עונש המוות באירופה (לפני ביטולו), נקראו אבוליוניסטים, למתנגדים לאיסור הפלילי על הזנות בגרמניה במאה התשע-עשרה הוענק שם זה, אולם בעיקר כונו כאבוליוניסטים מתנגדי העבדות באמריקה לפני ביטולה.⁵ הדגש בכינוי זה הוא בכך שהאבוליוניסטים אינם מבקשים לשפר או לתקן. האובייקט המותקף הוא מעבר לכל תיקון או שיפוץ ומה שנתר הוא לבטלו ולחסלו לחלוטין.⁶ בענייננו, בנוגע לענישה אנו מתכוונים לכן ל־Penal Abolition, ביטול הענישה הפלילית.

מובן מאליו שגם בין האבוליוניסטים ישנן דעות שונות. כיום ישנן שלוש מטרות שעל פיהן ניתן למקם גוונים בתנועה האבוליוניסטית. הראשונה, המצומצמת יותר, קשורה לניסיון לבטל את עונש המוות במקומות בהם עדיין הוא קיים. השנייה, מתרכזת בביטולו של עונש המאסר כעונש לגיטימי ובמאבק בבתי הסוהר כאמצעי הראשי והמרכזי של מערכת הענישה הפלילית. הגישה השלישית והמרחיבה יותר קשורה לאלו המתנגדים לכל מערכת הענישה המודרנית מכל וכל ומבקשים את ביטולה ופירוקה.⁷ במאמרנו זה, נשתדל להתמקד בעיקר בגישה המרחיבה, אולם מטבע הדברים יובאו גם דבריהם של הזהירים יותר.

מבחינות שונות יתכן והצלחתה של התנועה היוותה גם את הבסיס לכישלונה. הצלחתה לשכנע רבים בנכונות ביקורתה על המערכת הקיימת הכריחה את אנשיה להציג אלטרנטיבות טובות יותר. הכרח שבעל כורחו דחף רבים מחבריה לקחת חלק פעיל ותיאורטי בניסיונות שיפור אלו. התוצאה היא שהללו עברו לעסוק בחלופות ובעיקר בנושאים של צדק מאחה ודה־קרימינליזציה (בהם נדון בקצרה בהמשך). ברור לכן, שלמרות חשיבות העיסוק בחלופות, העיסוק בביקורת התוקפנית לכשעצמה איבד מעוקצו.

אולם, קודם לכן יש להבהיר את הבעייתיות הקיימת בכל ניסיון להכליל את מגמותיה של כל תנועה מעין זו. יש להדגיש, כי קשה לדבר פה על "תנועה" או "כיוון" משום שמדובר בדעות נבדלות של מחברים שונים שלא תמיד ניתן למצוא ביניהם מכנה משותף. הגישה האבוליוניסטית סוככת תחת כנפיה חוקרים, מלומדים ופעילים מרבדים שונים שאינם בהכרח מסכימים אלו עם אלו. ישנם אלו המשתייכים לתנועות חברתיות המבקשות לבטל את עונש המוות, בתי הסוהר והחוק הפלילי בכללותו. הללו כוללים ביניהם אנשי דת למיניהם, קרובי משפחה של אסירים, פעילים לזכויות העצורים ועוד. כנגדם, ישנם אנשי אקדמיה המבקשים ליצור מסגרת רעיונית חדשה לבדיקת מושגים בסיסים. הללו הם בעיקר אקדמאים רדיקלים המבקשים לקרוא תגר על הדעות המקובלות לחקירת פשע, ענישה ואכיפת החוק. כמובן אין לשכוח לוחמי זכויות אדם ואזרח למיניהם, הרואים באבוליוניזם איסטרטגיה פוליטית המכוונת להגשמת הישגים פרקטיים.⁸

5 James Brewer Stewart, *Abolitionists In The New Grolier Multimedia Encyclopedia* (1995)

6 גם בישראל של היום ניתן לראות מספר תנועות אבוליוניסטיות. כך למשל ניתן לראות במפלגת "עלה ירוק" תנועה אבוליוניסטית המבקשת לבטל לחלוטין את כל איסורי השימוש על צמח הקנבים לגווניו. ראו אתר הבית של המפלגה הדוגל בהוצאת צמח הקנבים מרשימת הסמים המסוכנים (כל האתרים המופיעים ברשימה זו בוקרו בחודשים מאי ויוני 2001). URL: <http://www.ale-yarok.org.il/>

7 R. S. De Folter "On the Methodological Foundation of the Abolitionist Approach to the Criminal Justice system. A comparison of the Ideas of Hulsman, Mathiesen and Foucault" *10 Contemporary Crisis* (1986) 39

8 רובם הגדול של ההוגים המרכזיים קשורים בצורה רופפת למעין אירגון אב - ICOPA (International Conference on Penal Abolition) שעיקר פעולתו כנכנסים בינלאומים אחת לשנתיים. ראו אתר דף הבית של האירגון <http://www.justiceaction.org.au/ICOPA/icopa.html>

אשר על כן, יש לקחת בחשבון כי ההכללות שיובאו אינן בהכרח מסכימות לדעת הכל. אולם, דומה כי המשותף לאבוליסיוניסטים למיניהם רב על הנפרד וישנה תועלת מניסיונות להסקת מסקנות כלליות.

מטרתו של מאמר זה היא להציג בקצרה את עקרונות הגישה האבוליסיוניסטית, להבהיר את הניגודים הבולטים שבינה לבין התפיסה המשפטית המקובלת, את הצורה בה היא בוחנת מושגי יסוד כחוק-פלילי, פשע וענישה, להציג את האלטרנטיבות שפותחו תחת כנפיה, ולעמוד על היתרונות והחסרונות שבה.⁹

- הפרק הראשון יעסוק כמובן בביקורת שהיא עיקר המשנה האבוליסיוניסטית. לצורך כך נבחן בתחילה את הסתכלותם על המושגים הראשוניים של פשע, ענישה והחוק הפלילי, ואת דעתם על תפקודה של המערכת.

- בפרק השני נדון באלטרנטיבות המוצעות על ידם. הללו סווגו על ידינו לשלוש אסכולות. אלו המסרבים לדון באלטרנטיבה ומדגישים את ביטול הקיים, אלו המתמקדים בדה-קרימינליזציה, ואלו המתרכזים במה שמכונה "צדק מאחה" (Restorative justice), שיוסבר להלן.

- בפרק השלישי נדון בביקורת הקיימת על התיאוריה האבוליסיוניסטית. עיון יראה שיש בה קשיים ומהמורות שקשה להתחמק מהם.

- בסיום מאמרנו ננסה לראות

א. אם ומה יכולה התיאוריה המקובלת ללמוד מהאבוליסיוניסטים.

ב. הביקורת על השיטה הנוכחית הקיימת

שתי הנחות מרכזיות נראות כמשותפות לדוברים השונים. ראשית, כולם שוללים לחלוטין את ההנחות התיאורטיות של הענישה הפלילית ואת הצלחת הרשויות הממונות להשיג תועלת כלשהי. שנית, למרות שהבסיס לשלילה זו שונה מעט מכותב לכותב, כל המחברים השונים מאוחדים בדעתם שהשיטה הנוכחית לקויה מיסודה ועליה להיעקר לחלוטין מהשורש. הללו תוקפים בלהט את המערכת האידיאולוגית והמושגית המשמשת בסיס למערכת אכיפת החוק. נתחיל בדעותיהם על המושגים הבסיסיים והמקובלים.

1. האבוליסיוניסטים על המונח "פשע"

האבוליסיוניסטים קוראים תגר על עצם המונח "פשע" ודוחים אותו לחלוטין. אין הוא מבטא מציאות או מאורע נפרד בעל ייחודיות משלו, אלא כל כולו נובע מתוך "הדקדוק הפנימי" של המערכת המקובלת, ומשרת אותה למטרותיה הפנימיות בלבד. מה שמכונה כיום פשע איננו לשיטתם אלא אוסף של אירועים שונים ומקריים ממגוון אספקטים של חיי החברה. אין באותם אירועים המכונים "פשע" הבדל מהותי מאירועים אחרים אותם אנו מכירים שאינם מוגדרים כפשעים. הללו נוגעים למשפחה, למדינה, לקהילה, לאיכות הסביבה, לבעלי חיים ועוד כהנה

9 לחומר כללי באנגלית ראה:

10 *Contemporary Crisis* (1986) 3-106; H. Bianchi & R. Van Swaaningen (Eds). *Abolitionism, Towards a Non- Repressive Approach to Crime* (Amsterdam, 1986). W. Haan De *The Politics of Redress: Crime, Punishment and Penal Abolition* (London,1990). MacLean B, Pepinsky H. *We Who Would Take No Prisoners: Selections from the Fifth International Conference on Penal Abolition*. (Vancouver, 1993). Zbigniew L, Platek M, Rzeplinska I. (Eds.). *Abolitionism in history: On Another way of Thinking*. (Warszawa, 1991); 25 Is.L.Rev 3-4 (1991) 681

W. Gordon West & Ruth Morris (Eds) *The Case for Penal* ראו: *Abolition* Canadian Scholars Press Inc. (Toronto, 2000)

וכהנה. בפועל אין כל קשר לוגי או מעשי בין כל האירועים הללו מלבד העובדה הפשוטה שמערכת החוק החליטה מסיבות רבגוניות ולעיתים משונות להגדירם כ"פשע"¹⁰. גם התפיסה שפשע הוא אירוע שגורם סבל איננה מקובלת עליהם. נכון הוא שישנם פשעים שנגרם בהם סבל לאחד המעורבים, דהיינו לצד הקורבן. אולם, בכך בלבד אין להסביר מדוע מאורע מסוים הוגדר כ"פשע" ולא אחר.¹¹ ישנם אירועים רבים שגורמים לסבל אישי, כגון: קשיי נישואין, קשיים ביחסי הורים וילדים, בעיות של אבטלה וחוסר תעסוקה, בעיות כלכליות של חוסר בדיור, שלא לדבר על בעיות רפואיות למיניהן. כל אלה בעיות שגורמות לסבל ארוך יותר בחומרה ובזמן מרוב העבירות הפליליות המקובלות. מכאן עולה שאם נשווה בין מה שקרוי "עבריינות" לאירועים אחרים שאינם מוגדרים כפשעה, הרי לפחות מבחינת המעורבים בדבר, מאורעות אלה אינם שונים באופן מיוחד מסבל וקשיים אחרים שישנם בחייהם.¹²

עוד טוענים הללו, כי התגובה החברתית לרוב המקרים בהם מבוצעים "פשעים" איננה שונה מהתגובה לאירועים אחרים. כידוע, רק אחוז קטן מכלל הפשעים המבוצעים מגיע לידיעת המשטרה. במיוחד כשאינו מדובר בעבירות שבוצעו בין זרים. הדבר איננו נכון דווקא לעבירות קלות, אלא אף לעבירות שנחשבות לחמורות כפריצות, תקיפות, גניבות ועוד. ניקח לדוגמא את העבירה של גניבה ממעביד הנחשבת כפשע בחוק העונשין שלנו. ברוב גדול, אם לא מוחלט, של המקרים, המעביד מעדיף לפעול בדרך השונה לחלוטין מאשר פנייה למשטרה. הסכסוך בין הצדדים נגמר בדרך-כלל בפשרה כלשהי שבה המועל או הגנב, מחזיר את הכסף שגנב, ומפוטר. באותה מידה במקרים רבים נפתרים סכסוכים בין המשפחה ללא כל צורך לערב את המשטרה. מכל אלה נובע שהתגובה המקובלת ל"פשעים" איננה דווקא התגובה המערכתית, אלא בדרך כלל היא התגובה החברתית הרגילה למאורעות לא נעימים. דהיינו, אין כל ייחוד ל"פשעים". המקרה בו מערכת החוק "מגיבה" איננו המקרה הרגיל של תגובה לפשע, אלא הוא היוצא דופן וכך יש להתייחס אליו.

שאלה חשובה לכן היא, מדוע מעשים כאלה ולא אחרים נבחרו באופן שרירותי להיות מוגדרים כ"פשע". בנקודה זו מצטלבת ביקורתם של האבוליוניסטים עם חוגים רדיקאליים אחרים. אלה גם אלה, מצביעים על העובדה, כי בפועל תהיה תוצאתה של המערכת הפלילית, טיפול בגברים צעירים השייכים למעמד הסוציו-אקונומי הנמוך של האוכלוסייה. במילים פשוטות, הקביעה מתי יוגדר "קונפליקט" כלשהו כ"פשע" על ידי המערכת, אין לה דבר וחצי-דבר למידת מסוכנותו או לנזק שהוא גורם לציבור. הקצאה והגדרה זו של "קשיים" קשורה ליחסי הכוחות בחברה.¹³

---

10 יש בכך אולי מן הסמליות, שבחוק הישראלי, המונח "פשע" הוא טכני לחלוטין ומוגדר אך ורק בהתייחס לאורך המאסר. על פי סעיף 24 לחוק העונשין התשל"ז - 1977 פשע מוגדר כעבירה שעונשה מעל לשלוש שנות מאסר. זאת מבלי לדרוש כל תכונה מהותית שהיא מפשע.

11 ראה לדוגמא דעתו של Muncie המבקש להרחיב את שדה העניין של הקרימינולוגיה לכל אותם אירועים שבהם נגרם סבל Muncie, J. (2000) "Decriminalising Criminology", *British Criminology Conference: Selected Proceedings*. Volume 3,

.URL: <http://www.lboro.ac.uk/departments/ss/bsc/bccsp/vol03/muncie.html& gt;>.

12 See Louk H. C. Hulsman "Critical Criminology and the Concept of Crime" *10 Contemporary Crisis* (1986) 63
13 הרחבה של נקודה זו תוסבר בהמשך. ראו הערות שוליים 23-26 והטקסט שסביבן.

לגרסת האבוליסיוניסטים, אם כן, לא די שהחוק הפלילי מגדיר באופן אקראי מספר קטן מן האירועים ונותן להם כותרת של "פשע", אלא הוא עושה זאת בצורה לא צודקת ולא הגונה. עקב כך זוכות ל"נחת זרועו של החוק" דווקא השכבות החלשות שבחברה. לא בהכרח בגלל מסוכנותם של העבריינים והנזק שהם גורמים לחברה, אלא בגלל כוחם הפוליטי החלש.¹⁴ האבוליסיוניסטים אינם מתעלמים שבמונח המקובל "פשע" ישנן הגדרות לאירועים בעייתיים, גורמי סבל ואפילו משמעותיים מאוד לצדדים המעורבים, ובעיקר לקורבנות. הם אינם מתעלמים מהעובדה ש"מעשים לא נעימים" קורים בחברות אנושיות ויתכן גם שיש להגיב לגביהם בכח כופה. אולם, הבחירה השרירותית של חלק מהם בלבד והגדרתם כפשעים מעוותת את המציאות.¹⁵ לכן הם מנסים ליצור טרמינולוגיה מדויקת, ומסגרת תיאורטית חדשה אשר תראה לאשורו של דבר את המציאות הנכונה.

אשר על כן, אין הם משתמשים במונח "פשעים" אלא במונחים אחרים כגון "אירועים מצערים", "מקרים בעייתיים", "מעשים לא נעימים", "תופעות בעייתיות", "אירועים שיש למונעם", או "אירועים שיש להגיב עליהם". את המונח "פשע" הם שוללים כאמור בגלל שאיננו אלא מונח שנוצר על ידי המערכת ובשל המערכת. הכל כדי להראות על כך שאין מדובר במאורעות מיוחדים וייחודיים, אלא במספר קטן של אירועים מתוך כלל האירועים.

מסיבות שיוסברו מאוחר יותר נעדיף אנו להשתמש בכינוי "קונפליקט". Christie הצביע על כך שרוב המעשים המכונים "פשע" אינם אלא קונפליקטים בין פרטים אינדיבידואליים בהם מתערבת החברה. קריסטי מתאר תהליך שבו לוקחת המדינה קונפליקטים מבעליהם החוקיים (הצדדים המעורבים) וטבע לראשונה את המונח של "גונבי הקונפליקטים".¹⁶ המדינה מתערבת בקונפליקטים אלו ולאמיתו של דבר מפקיעה לחלוטין את הטיפול בהם מידי בעליהם. הבעיה היא שקונפליקטים אינם נפתרים עם התערבות המערכת המשפטית משום שזו איננה ערוכה כלל לפתרון הקונפליקט. מטרתה המוצהרת של המערכת היא נסיון לשלוט ולבקר את התנהגותם של פרטים יחידים תוך כדי איום והפחדה. התוצאה הסופית הנה, שדבר כמעט איננו מוקדש ללב הסכסוך (הקונפליקט), שהוא המעניין בדרך כלל את הקורבן.

2. האבוליסיוניסטים על ענישה והחוק הפלילי

לא רק שהאבוליסיוניסטים כופרים בהסתמכות על העונש ככלי עיקרי במערכת הפלילית, הם אף דוחים את המושג "עונש". הם אינם משתמשים בביטוי "עונש" ומכנים את ההליך "גרימת סבל". לטענתם, למרות טענות על ענישה הומנית ונאורה יותר, העונש איננו יותר מאשר גרימת סבל בכוונה תחילה. סבל שמטרתו איננה ברורה ויתרונותיו (אם יש כאלו) אינם שווים

Barbara A. Hudson "Punishing the Poor: A Critique of the Dominance of Legal Reasoning in Penal Policy and Practice" in Antony Duff, Sandra Marshall, Rebecca Emerson Dobash & Russell P. Dobash (Eds.) "Penal Theory and Practice: Tradition and Innovations in Criminal Justice" (1994 Manchester)

.See Louk Hulsman "The Abolitionist case: Alternative Crime Policies" 25 *J.L.Rev* 681 15

.Christie N. "Conflicts as Property" 17 *The British Journal of Criminology* (1977) 1 16

בחסרונותיו. ובניסוחו של Steinert "גרימת סבל מאורגנת על ידי המדינה תוך הצגה דרמטית של שליטתה וסמכותה".¹⁷

כמובן, גרימת סבל זו מתעלמת הן מהקונפליקט הקיים שגרם לתוצאה הלא רצויה והן מקורבן המעשה. מבחינה זו יוצא הקורבן נפגע פעמיים. ראשית, הוא נפגע על ידי הצד השני לסכסוך (העבריין), ושנית, נשללה ממנו הזכות להיות צד בהליך שכנגד עושקו. המדינה רכשה לה מונופול על הטיפול בעבריין. הוציאה את הקורבן מחוץ לתמונה ועל חשבונו של הקורבן מוציאה את כספו (של הקורבן) לענישת מי שהיא קוראת לו עבריין.

מעבר לכך, עצם הענישה נותנת לגיטימציה לגרימת סבל "טהורה" שנועדה אך ורק למטרה של גרימת סבל. בניסוחו של: Christie

Worse than the importance given to crime and individual blame is the legitimacy given to pain. Pain, "intended to be pain, is elevated to being the legitimate answer to crime",¹⁸

הגישה האבוליוניסטית גם כופרת בגישה המקובלת של החוק הפלילי כמכשיר הראוי להתמודד עם קונפליקטים בחברה (המוגדרים "כפשע" על פי החוק). בבסיס החוק הפלילי מונחות כמה טענות על טבע האדם והעבריין שאינן תואמות את המציאות. אנו מניחים אבסטרקטית שה"פושע" הוא בעל רצון חופשי ושליטה עצמית המכלכל את מעשיו על פי חישובים של רווח והפסד. ללא הנחות מופשטות אלה, לא היה כל טעם בענישה, כפי שאכן נוהג החוק במקרה של אנשים שאינם שפויים בנפשם. לטענתם, הנחות אלו רחוקות מלהתאים למציאות.¹⁹ יתירה מזו, החוק גם אוסר לקחת בחשבון עובדות "לא רלבנטיות" כגון רקעו של הנאשם, מינו, השתייכותו החברתית וגורמים נוספים המסבירים את התנהגותו.²⁰ החוק הפלילי למעשה מתעלם מכל הגורמים היכולים להסביר את התנהגותם של הצדדים לקונפליקט ומסתמך במקום זאת על הנחות יסוד מופרכות על טבע האדם.²¹ אין פלא לכן, שגם הקרימינולוגיה הקלאסית המקבלת כמובן מאליו הנחות אלו שהסתננו אליה מהמשפט הפלילי איננה מצליחה לספק תובנה לשאלות של עבריינות ופשיעה.²²

3. האבוליוניסטים על "תפקודה והצלחתה" של מערכת אכיפת החוק

מעבר לביקורת המושגית והתיאורטית, הללו מבקרים קשות את תפקודה של מערכת אכיפת החוק במאבק ב"פשיעה". וזאת אפילו על פי כללי המשחק המקובלים באידיאולוגיה הקיימת. ראשית טוענים הללו כנגד האפליה המובנית במערכת נגד החלשים והעניים. טענה שהוזכרה

17 זהו תרגום חופשי מאנגלית. בנוסח המקורי:

"state - organized pain infliction and a dramatized show of domination". Heinz Steinert "Is There Justice? No – just us!" 25 Is.L.Rev 3-4 710, 711

18 N. Christie *Limits to pain* (Oslo,1981) 46

19 כפי שכבר צויין, בתי הכלא מלאים באנשים אימפולסביים בעלי חשיבה מועטה מאוד על העתיד. ראה בעניין זה הערת שוליים 42 והסקט שסביבה.

20 גישה זו היא בניגוד מוחלט לגישות מקובלות לאחרונה הדורשות אחידות בענישה ובעיקר "מודל הצדק". ישנם רבים אשר סבורים כי החוק מתחשב יותר מדי בגורמים "לא רלוונטיים" שאסור להתייחס אליהם כלל משקולי אחידות. ראה למשל "חסין ומ' קרמניצר" עבירת ההתפרצות – המשתנים המשפיעים על מידת האחידות בענישה משפטים כ"ב (תשנ"ד) 533, 564.

21 N. Christie "Images of Man in Modern Penal Law" 10 *Contemporary Crisis* (1986) 95

22 A. N. Tennenbaum "The Crisis in Criminology" 92 *Quarterly Journal of Critical Thought* 22 (1992) 51

למעלה בקצרה, ונסביר. פעולותיהם המסוכנות של אנשים הממעמד הכלכלי הגבוה רבות הרבה משניתן לשער. הללו כוללות הקמת מקומות עבודה לא בטוחים, זיהומים מסוכנים לסביבה, ניתוחים מיותרים, רישומם של סמים לא נחוצים ועוד. כל אלה גורמים אחריהם סכנות קשות תברואתיות ורפואיות לחבריה ההגונים של החברה. אלו גורמים יותר מוות, נכויות, פגיעות גופניות והפסדים כספיים, מכל פשעי העניים גם יחד.²³ אולם, פעולות אלו של בני המעמד הגבוה מוגדרות כפשע לעיתים רחוקות. גם כשמוגדרות הן כפשע, היחס אליהן מצד המערכת הוא מתעלם וסלחני. בוודאי שלא באותה דרגת חומרה כשל פשעי העניים.

אחת הדוגמאות לענין זה היא ענין מסוכנותו של האסבסט לבריאות האדם. כבר אלפי שנים, החל מהתקופה הרומאית, ידוע כי אסבסט מסוכן לבריאות הציבור. אולם עד הימים האחרונים ממש, לא ידוע על מנהל חברה ו/או בעל-הון כלשהו שהועמד לדין בעטיו של שימוש באסבסט. זאת למרות שעל פי כל הידוע, נזקי גוף ובריאות חמורים וקשים נגרמו בעטיו. על סכנת הסיגריות לבריאות הציבור – אין צורך לדבר. בצורה דומה ישנן פעולות ומעשים גורמי נזק רב במקומות העבודה בטכניקות מסחריות, בהפרת הוראות בטיחות ועוד. ברם, עובדה היא שהחברה מגיבה לקונפליקטים אלו בדרכים לא משפטיות וברובן בלא שהוגדרו כ"פשע".²⁴

מובן מאליו, שאין צורך להרחיק יתר על המידה כדי למצוא אישונים לטענתם גם במשפט הישראלי ונביט לדוגמא על העונש שהוטל במשפט הבנקאים. יהיו שיטענו שלפנינו קבוצת אנשים שבבירור גרמו נזקים כבדים לרכבות אנשים. בין נפגעים היו אנשים קשי יום שאיבדו את פרי עמלם של עשרות שנים. מבחינה כספית, הנזק שנגרם למדינת ישראל עקב פעולות אלו גדול פי שניים מהנזק שנגרם עקב גניבות כל-ירכב בישראל בכל עשר השנים האחרונות גם יחד.²⁵ ולמרות זאת, איש מהם לא נכנס ליום אחד למאסר. אין ספק, שהאבוליסיוניסטים היו יכולים לטעון כי הדבר משקף את סדר העדיפויות האמיתי של החברה ואת הנהגים העיקריים מהחוק הפלילי הקיים. יש להדגיש כי הללו אינם מעונינים לשלוח למאסר את עבריני הצווארון הלבן כפי שאינם מעונינים לשלוח איש למאסר, אך דעתם היא כי המערכת לא צודקת ומוטית בצורה בולטת כנגד העניים והחלשים בחברה.²⁶

23 בדברנו על פשעי העניים אנו מתכוונים למה שמכונה באנגלית "Street crime" (פשעי רחוב). בעיקר עבירות רכוש של פריצות, גניבות, גניבות רכב, כייסות, וכיוצא בזה עבירות של סדר ציבורי.

24 על הנזקים העצומים של פשעי הצווארון הלבן לעומת "הפשיעה הרגילה" ראה: Coleman William James (1997) *The Criminal Elite: Understanding White Collar Crime* (4th edition) Worth Publishing.

25 החישוב הכספי פשוט. על פי פסק הדין בערעור נאמד הנזק ב-6.9 מיליארד דולר (ע"פ 2910/94 ארנסט יפת ואח' נ. מדינת ישראל, פ"ד ג' (2) 221). על פי האתר הרשמי של משטרת ישראל נגנבו בין השנים 1999-1990 אלף מכוניות. בהנחה שערך מכונית נגנבת אחת הוא 50,000 ש"ח, הרי סך הנזקים הוא 3.5 מיליארד דולר. מדובר בחשבון גס, אולם התמונה הכללית ברורה. כתובת אתר המשטרה היא:

http://www.police.gov.il/default.asp?pagename=040101b_09bd.html

26 ראו לדוגמא את ספרו של Reiman ששמו לבדו מספיק כדי להבהיר את דעתו: Reiman J. H. *The Rich Get Richer and Poor Get Prison: Ideology, Class, and Criminal Justice* (6th edition) Allyn & Bacon, (July 2000).

אולם, הביקורת מופנית גם להצלחתו של החוק הפלילי במניעת והורדת "פשע" גם בתחומים בהם הוא מנסה לטפל באינטנסיביות. האבוליסיוניסטים כופרים לחלוטין בכל קשר בין הענישה לבין כמות אותם "פשעים". לדידם, מדובר בשתי תופעות שאינן כלל קשורות אחת לרעותה. מצד אחד, קיימים אותם פשעים שגורמים רבים משפיעים על מספרם ומהותם, ובצד השני ובמנותק וללא קשר – הענישה הפלילית. במילים פשוטות האבוליסיוניסטים טוענים שאין כל קשר בין מספר האנשים היושבים בבית הסוהר על עבירות אלה או אחרות, לבין מספר הפשעים המתרחשים בפועל בקהילות השונות. לדידם, מדובר בשני תהליכים שאין כל קשר נסיבתי ביניהם.

יש כאלה מבין האבוליסיוניסטים הסוברים כי מערכת הענישה פועלת מסיבות פנימיות כלכליות של עצמה. הם רואים בה אפילו "תעשייה" שמטרתה הלא מוצהרת היא בעיקר להנציח את עצמה. מועטים מודעים לסכומים האדירים שמערכת אכיפת החוק עולה לציבור. כך למשל, עולה אסיר במדינת ישראל סכום של כ-7,600 שקלים לחודש (במחירי שנת 1999).²⁷ סכום שלדעת האבוליסיוניסטים מוטב והיה מוצא למטרה טובה יותר. לטענתם ישנם בעלי אינטרסים כלכליים המעודדים את השארת המצב על כנו משיקולי ריווחיות.²⁸

ביקורת מיוחדת (לא רק בין האבוליסיוניסטים) מקבלת המגמה החדשה של הפרטת בתי-הסוהר. כך למשל נטען (בין השאר) כי לחברות המנהלות את בתי הסוהר ישנו עניין להגדיל את אוכלוסיית האסירים במידת האפשר. אשר לכן חברות אלו הן התורמות הגדולות ביותר במסעות הבחירות של מועמדים המבטיחים "חוק וסדר" ומבקשים להחמיר את הענישה. במילים פשוטות יותר, חברות המפיקות רווח ממספרי אסירים גדולים והולכים עושות את כל אשר ביכולתן כדי לשלוח מספר אסירים רב יותר לבית הסוהר. והכל מאינטרסים כלכליים ברורים שדבר אין להם עם פשיעה ומניעתה.²⁹

וכמובן, עונש המאסר נחשב בעיניהם לטיפשות בהתגלמותה. עונש שאיננו רלוונטי, יקר ונזקיו גדולים מתועלתו על פי כל קנה מידה. במיוחד בהתחשב בעובדה המוכחת שאיש היוצא משערינו איננו יוצא מזיק פחות מאשר נכנס אליו. ההיפך הוא הנכון והדברים ידועים.³⁰

---

27 החישוב מבוסס על פי דו"ח שנתי של ש"ס לשנת 1999 עמ' 37-31. התקציב השוטף הוא כ- שבע מאות מיליון שקל ולכך יש להוסיף תשלומי הגימלאות לסוהרים המשולמים מתקציב האוצר (כ-150 מיליון ש"ח לשנה), כך שמדובר על כשמונה מאות וחמישים מיליון שקלים. מספר האסירים מתקרב ל-9,300, כך שההוצאה החודשית היא בסביבות 7,600 ש"ח לחודש.

28 הגדיל לעשות Christie שטען כי: "The major dangers of crime in modern societies are not the crimes, but that the fight against them may lead societies towards totalitarian developments"

.N. Christie *Crime control as industry: Towards Gulags, Western style?* (London,1993) 14

29 ראה מאמרו של David Morris בעניין זה יחד עם טענות אחרות באתר: <http://macc.4mg.com/crimepay.html>

30 על פי דו"ח שירות בתי הסוהר לשנת 1999 (עמ' 157), ששים וחמישה אחוז מבין האסירים השהים בבית הסוהר כבר שהו בו בעבר.

כאן אולי המקום לענות על אחת הטענות כנגדם הקשורה למה שהם מכנים "The dangerous few" (המסוכנים המועטים). אין חולק, כי ישנם אנשים מהווים סכנה פיזית לציבור אם יתהלכו חופשיים בעיבורה של עיר. הללו כוללים רוצחים פסיכופטיים, אלימים מופרעים נפשית, עברייני מין שאינם ברי שליטה על יצרם ועוד. אחת הסיבות לפקפק בכל הרעיון האבוליוניסטי היא אותם עבריינים קשים שהאזרח המצוי אינו מוצא דרך אחרת להגן על עצמו מפניהם.

גם האבוליוניסטים מסכימים שישנה קבוצה כזו שיש חשש גדול מפניה.³¹ אולם, לטענתם מדובר בקבוצה קטנטונת מבין האסירים בסדר גודל של חמישה אחוז לערך. גם לשיטתם, לא יהיה מנוס מתגובה כופה כלשהי כלפי אותם אסירים. בין אם יהיה הדבר במסגרת של מוסד, טיפולים רפואיים וכיוצא בזה. אלא שהבעיה היא שבגלל אותו קומץ אסירים זעיר מתעלם הציבור מכך שתשעים וחמישה אחוז מהאסירים הם כאלו שאינם חייבים להיות בכלא ואין לחברה תועלת בכליאתם. שוב ושוב מצטטים הללו את השפעת נזקי המאסר על האסירים. נזקים שגם החברה תסבול מהם ברגע שיצאו האסירים לחופשי.

ג. האלטרנטיבות לשיטה הקיימת על פי הגישה האבוליוניסטית

נדמה שקשה יהיה שלא להסכים עם חלק מביקורת האבוליוניסטים על השיטה הקיימת. המציאות הלא נוחה של בתי הסוהר איננה חידוש וידועה לכל. רוב הציבור יסכים עם כך שהשיטה איננה אידיאלית, אולם כמו בדמוקרטיה, בתי סוהר וענישה בכלל נתפסים "כרע במיעוטו". השאלה היא האם קיימת אלטרנטיבה על פי הגישה האבוליוניסטית?

כאן יש להבדיל בין הגישות האבוליוניסטיות עצמן. הגישות הקיצוניות מסרבות אפילו לרמוז על אלטרנטיבות למאסר. ראשית, יש לבטל את המוסדות הקיימים, ואחר כך יש לראות מה יתפתח. מבחינתם, הצעות לשיפור המצב הם משגה משום שבזאת הם נוטלים חלק בשיטה הקיימת הפסולה מעיקרה. גישות אחרות מנסות לבנות על המסד התיאורטי של האבוליוניסטים ובעיקר דה-קרימינליזציה וצדק מתקן. נדון לכן בשלוש גישות אלו לגופן.

1. הגישה הקיצונית - עצם הצעת האלטרנטיבה היא פסולה מעיקרה

האלטרנטיבה הקיצונית ביותר הנה של מספר רדיקלים שבכוונה תחילה מסרבים לתת כל אלטרנטיבה למערכת הקיימת. הללו מתבססים על שני נימוקים הקשורים הן לבסיס המוסרי והן משיקולים פרקטיים. נציין אבל שהללו מתרכזים יותר בביטול בתי הסוהר מאשר בביטול כל מערכת אכיפת החוק.

מן הצד המוסרי הטענה המרכזית היא, כי השיטה הקיימת איננה מוסרית ואיננה צודקת ועל כן יש לבטלה. השאלה אם קיימת אלטרנטיבה, איננה רלוונטית לאור אי המוסריות והעוול של השיטה הקיימת.

---

31 בספרות האבוליוניסטית מוכרת בעיה זו גם כ: "What to do with Henry?". הנרי המדובר הוא עברייני שנכלא באחד מבתי הכלא השמורים ביותר באילינוי. בין שאר מעלליו יש מקרה בו הרג אשה על ידי הצמדת תת-מקלע לגופה ולחיצה על ההדק. את בן זוגה שחט בסכין והשאירו לדומם למוות. גם בבית הכלא הועבר לבידוד לאחר שרצח את שותפו לתא. ראו בעניין זה: Jim Thomas & Sharon Boehlefeld "Rethinking Abolitionism: What Do We Do With Henry?" 18 *Social Justice* (1991) 239.

המאמר גם מופיע ברשת בכתובת: URL: <http://sun.soci.niu.edu/~critcrim/dp/dppapers/henry>

הללו משווים את עונש המאסר לעבדות. העבדות היתה מוסד מושרש בעולם העתיק והוגי דעות רבים ראו בה תופעת טבע הכרחית וחיונית. החל מאריסטו שדיבר על טבע העבד, וכלה בבית המשפט העליון שבארה"ב שקבע בקול גדול ובשפה ברורה כי אין חולק שהעבד הכושי איננו זכאי לחופש. כשהחלו מתנגדי העבדות להרים את קולם, נשאלה השאלה הפרקטית כיצד תוכל החברה לתפקד ללא עבדים? מי יהיו אלה שיעבדו את האדמה? כיצד תוכל האוכלוסייה השחורה לנהל את עצמה? יתירה מזו, מה יעשו כל העבדים המשוחררים כעת? היכן יגורו? ממה יתפרנסו? כיצד ישתלבו בחברה? כיצד תוכל החברה לעמוד בשינוי כה רדיקלי? כל השאלות הללו למרות היותן פרקטיות אינן רלבנטיות לחלוטין. מוסד העבדות היה לכל הדעות מושחת ובלתי צודק והיה עליו להיעלם מן העולם. טענות על תוצאות שליליות עקב ביטול העבדות אינן ממין העניין. לאחר מעשה, עובדה היא שהעולם שרד. באותה צורה טוענים הללו יש להתיחס למוסד הענישה הפלילית ובמיוחד למאסר. מדובר במוסד לא צודק ולא מוסרי שעלינו לבטלו ולעוקרו מהשורש ויפה שעה אחת קודם.

מן הצד הפרקטי טוענים הללו כי "אלטרנטיבות" אינן פותרות את הבעיה אלא להיפך. אלטרנטיבות גורמות להשלמה עם הקיים והתפשרות שאינה במקומה. כדוגמא ל"סכנה" בהצעת אלטרנטיבות לסיטואציה שלילית, הם מצביעים על המצאת הגיליוטינה. מעטים יודעים כי הגיליוטינה הומצאה על ידי רופא צרפתי (Guillotine) במאמץ להוריד את הסבל ואי האנושיות שבשיטות ההמתה הקודמות. השיטות הקודמות כללו, חניקה, שריפה, תלייה, הטבעה ודרכים יצירתיות אחרות להוצאה להורג. כולן כללו בתוכן סבל רב וגרמה לאדם המוצא להורג (במיוחד במקרה של חרב שאיננה חדה מספיק).

גיליוטינה חשב שיוכל לעזור לנידונים למוות על ידי המצאת מכשיר הוצאה להורג שיגרום למוות מידי, אך התוצאה היתה שלילית לדעת האבוליוניסטים. המצאת הגיליוטינה הפכה את עונש המוות לאנושי יותר ובכך הקלה על קבלתו על ידי הציבור הצרפתי. רק ב־1981 בוטל השימוש בעונש המוות ורק אז הופסק השימוש בגיליוטינה בכלל.³² לטענת האבוליוניסטים, היה גיליוטינה צריך להלחם בעונש המוות גופו ולא להפוך אותו ליעיל ושוויוני יותר. זוהי בדיוק המלכודת מתוכה רוצים אלו להתחמק. אין הם רואים כל תועלת בשיפור המערכת הקיימת משום שכל ניסיון כזה לא יצליח. אנו צריכים מערכת חדשה מתחילתה שתוקם באופן ספונטני אחרי ביטול הקיים. אין כל טעם לנסות לשפר את המערכת משום שהיא מעבר לכל תיקון. המערכת עצמה איננה מתמודדת עם בעיות סוציאליות, אלא היא היא הבעיה הסוציאלית.

לדעתם, הניסיון מוכיח כי כל אלטרנטיבה רק מחמירה ומוסיפה לתופעות השליליות של השיטה הקיימת ולא מורידה אותן. למשל, החלפתם של בתי הסוהר בשיטות של קציני מבחן, שיחרורים בתנאים מסוימים וכיוצא בזה לא הפחיתה את מספר האסירים בבתי הסוהר. היא רק הוסיפה אליהם עוד אנשים שנתפסו ברשת אכיפת החוק. דהיינו, לא זו בלבד שמספר האסירים לא קטן, אזרחים רבים אחרים התווספו. אזרחים, שבלא האלטרנטיבות לא היו נופלים תחת רשת הענישה. אפקט המכונה "הרחבת הרשת" (Widen the net).³³

Guillotine, In *The New Grolier Multimedia Encyclopedia* (1995); 32

<http://www.britannica.com/eb/article?eu=39208&tcid=0>

.Cohen Stanley *Visions of Social Control* (Cambridge, 1985) 33

גישה זו הודגשה בעיקר על ידי Mathiesen שראה בה בסיס לשיטתו הפילוסופית הכללית שכפרה באפשרות לצפות ולתכנן מראש אלטרנטיבה לכל מוסד חברתי קיים. ובלשונו:

"I have gradually acquired the belief that the alternative lies in the unfinished, in the sketch, in what is not yet fully existing. The 'finished alternative' is 'finished' in a double sense of the word. If it is correct, this view has considerable consequences for political life. It means that any attempt to change the existing order into something completely finished, a fully formed entity, is destined to fail; in the process of finishing lies a return to the by-gone."³⁴

לכן, לדעתו אין המאבק לביטול בתי הסוהר ואולי אף הענישה כולה יכול להתבסס על תוכנית חילופית מדויקת ומתוכננת לפרטיה. המאבק הוא לביטול כאשר האלטרנטיבה איננה לגמרי מגובשת ונהירה. כל שיש הוא אולי חזון כללי על חברה שבה נפתרים עימותים וסכסוכים בדרכים אנושיות יותר תוך כדי פשרה הדדית. בהתאם לחזון זה יש לפעול והתוצאה הטובה שאיננו יודעים עליה כעת תצמח מאוחר יותר. ובלשונו:

"Conflict resolution involving encounters between parties to my mind constitute an important notion in this respect. Thinking and work of this kind is, to my mind, in line with the basic idea of the 'unfinished', in which the alternative **evolves** (הדגשה במקור). What we apparently do not need, are structured and planned state of private 'alternative' to prison, introduced on the more or less vague hope that the prison population might be made smaller by their introduction".³⁵

מבחינה פרקטית מודע Mathiesen לשתי סכנות שיכולות לקרות לאלו התומכים בגישתו. מה שמכונה על ידו 'defined in' ו-'defined out'.³⁶ הסכנה הראשונה היא של קליטתם בתוך המערכת הקיימת. זאת על ידי הזמנתם לייעוץ, הצטרפות למקבלי ההחלטות, בקשת דפי עבודה, אלטרנטיבות וכו'. התוצאה לשיטתו תהיה 'הרחבת הרשת', הטמעתם בתוך המערכת וחזיון בפוּעל של הקיים. במילים אחרות, השיטה הקיימת תתחזק דווקא בגלל בליעתם של מתנגדיה ואיחוד עמם.

השניה היא, סילוק האבוליוניסטים כלל ממעגל ההשפעה החברתית. זה יעשה על ידי בידודם וטענות כנגדם מטענות שונות, כגון הטענה כי הם נתמכים בצורה מוסתרת על ידי גופים אחרים (בעבר הרחוק היו אלה הקומוניסטים). בעיקר הסברה כי מדובר בקומץ תמהונים שרעיונותיהם החולמניים טובים אולי כחזון אחרית הימים, אך לא כרעיונות לביצוע.

אשר על כן יש לשיטתו של Mathiesen לפעול בזהירות בין שני קטבים אלו ולמנוע בליעה או סילוק. אולם בפסיעה בשביל זהב זה, יש לקחת בחשבון ולפעול לפי היעד הסופי שהוא כמובן

.Thomas Mathiesen "The Politics of Abolition" *Scandinavian Studies in Criminology* (Oslo, Norway 1974) 13 34

.Thomas Mathiesen "The politics of Abolition" *10 Contemporary Crisis* (1986) 81, 87 35

ראה הסבר על 'סכנות' אלו אצל:

R. S. De Folter "On the Methodological Foundation of the Abolitionist Approach to the Criminal Justice System.

A Comparison of the Ideas of Hulsman, Mathiesen and Foucault" *10 Contemporary Crisis* (1986) 39, 49. Rene'

Van .Swaaningen *Critical Criminology: Visions from Europe* (Sage Publications, London 1997) 136

ביטול בתי־הסוהר. הרפורמות החלקיות המוצעות על ידם אמורות להתייחס לכן למטרה זו. כך למשל, הציעו הללו בנורווגיה הצעה למניעת הרחבתם ובנייתם של בתי־סוהר חדשים. בבסיס ההצעה מונח הרעיון כי ברגע שיוגבל השימוש בעונש המאסר, ממילא לא יהיה מנוס אלא לחפש דרכים יצירתיות אחרות לפתרון אותן בעיות. אשר לכן יש מקום להצעת רפורמות נוספות ההולכות בכיוון זה. כגון, דרישת תנאי מינימום לאסירים (שממילא יחייבו תוספת תקציב לפני הרחבת בתי הסוהר), הגבלת השימוש במאסר לעבירות חמורות, קביעת עונשי מקסימום נמוכים ככל האפשר וכהנה וכהנה. הכל מתוך מחשבה על הכיוון והיעד הסופיים.

ניתן למצוא דוגמאות בהיסטוריה האנושית לכך שדרכי ענישה בוטלו. דוגמא טובה לכך היא ביטול עונשי המלקות בארה"ב. כפי שהראה המחקר, סמוך לאמצע המאה התשע־עשרה בוטלו עונשים אלו בארה"ב.³⁷ הביטול התרחש באותה שעה במספר מקומות כגון בתי־סוהר, הצי, בתי ספר ציבוריים והלקאות ילדים ונשים בתוך המשפחה. תנועות שונות לביטול העונשים הגופניים בארה"ב פעלו יחדיו וביטול מוסד המלקות ארע בזמנים סמוכים. אנשים רבים התנגדו לביטולים אלו. כך למשל, בשנת 1843 התאגדו 31 מנהלי בתי ספר ציבוריים בבוסטון כדי למחות על הצעת האחראי על החינוך במדינה לבטל את עונש המלקות בבתי הספר. לטענתם, עונש גופני הוא ענין מוסרי שבא להוקיע את התלמיד הסורר ולהביע בכיבוד את הסלידה ממעשהו הלא נאות.³⁸ עיקר הביקורת, הייתה כמובן על כך שלא הוצעו אלטרנטיבות נאותות לעונש המלקות. אולם אין חולק כי התוצאה הושגה. עונש המלקות בוטל וכיום אנו מסתדרים בלעדיו.

טענה נוספת יכולה להתייחס לעניין הקנס. הקנס מהווה עונש אפקטיבי לעבריינים, איננו גורם סבל מיותר, וניתן אף להשתמש בו לפיצויים. אולם, בפועל כמעט ולא נעשה בו שימוש. בעיקר בשל אי־האפקטיביות של גבייתו מהנענשים.³⁹ ונציין כי לא מדובר באי־גבייתו מאלו שאין ברשותם כל רכוש, אלא אפילו באי־גבייתו מאלו שידם מספקת לשלמו. התוצאה היא שכמעט ולא נעשה שימוש בעונש הקנס בעוד שבעונש המאסר שברובו המוחלט מבוצע ישנו שימוש גדול. באותה צורה יש רגליים לסברה כי לו היה השימוש בעונש המאסר מופחת, היו בהכרח נוצרות אפשרויות אחרות ואולי טובות יותר.

אין חולק, כי ישנו היגיון מה בטענות אלו, במיוחד כאסטרטגיה פוליטית חלקית. אולם דומה כי קשה להסתגל לרעיון המרכזי של ביטול הקיים לפני הצגת אלטרנטיבות ברורות. רוב הציבור לא היה מתנגד לבחון רעיונות חדשים ואפילו מהפכניים, אולם בזוהרות הנדרשת. אין זה מוזר לכן שרוב האבוליוניסטים פנו לדרכים אחרות. בעיקר לדה־קרימינליזציה וצדק מתקן, עליהם נעמד בהמשך.

M. C. Glenn *Campaigns against Corporal Punishment: Prisoners, Sailors, Women, and Children in* 37 *Antebellum America* (Albany, 1984)

38 שם, בעמ' 103.

Tomer Einat "How Effective is Criminal: עינת: זה מאמרו של עינת: 39 *Fine Enforcement in the Israeli Criminal Justice System?*" 33 *Is.L.Rev No. 1*

2. דה־קרימינליזציה, מניעת הקונפליקטים והפחתת הנזק

האבוליסיוניסטים, השמים את הדגש על "הקונפליקט", ישאפו במידת האפשר לצמצם את כמות העבירות והאיסורים בחוק למינימום האפשרי כדי לצמצם את אותם קונפליקטים. אין פלא שהללו תומכים בדה־קרימינליזציה מירבית.

כשאנו מדברים על משפט פלילי, הרי המחשבות הראשונות שעוברות כנגד עינינו קשורות לאותן עבירות קשות של רצח, שוד, עבירות אלימות קשות וכיוצא בזה. לאמיתו של דבר, רוב האיסורים הפליליים עוסקים בתחומים שהאבוליסיוניסטים (וגם אחרים) סבורים שאין אלה צריכים לעסוק בהם. ריבוי העבירות מביא לדעתם למצב אבסורדי שבו "כל ישראל עבריינים זה לזה", ואפילו ללא ידיעתם.

נראה למשל מספר עבירות שלא רבים יודעים על קיומן. תקנה 139 לתקנות התעבורה קובעת: "לא יוליך אדם בדרך שיירת גמלים אלא כשהם קשורים זה לזה בטור ערפי ובקבוצות של לא יותר מחמישה גמלים".

תקנה זו יכולה לעורר חיוך וניתן לפטור אותה בטענה שמדובר בשריד מגוון של החקיקה הבריטית שאיננו רלוונטי עוד לימינו. אולם ישנם סעיפי חוק רבים אחרים כגון סעיף 2 לחוק החזקת תעודת זהות והצגתה הקובע:

"תושב שמלאו לו 16 שנים חייב לשאת עמו תמיד תעודת זהות ולהציגה בפני קצין משטרה בכיר, ראש רשות מקומית, שוטר או חייל במילוי תפקידם, כשידרשו זאת ממנו."
העונש על הפרת סעיף זה הוא 5,000 ש"ח, אם כי לא ידוע אם אכן הועמד אדם על סעיף זה לדין. גם סעיף זה יכול להראות סביה, אולם ישנן גם תקנות אחרות, כגון תקנות למניעת מפגעים (מניעת רעש), התשנ"ג - 1992 הדורשות:⁴⁰

10. (א)4 (ג) "בעל רכב שברכבו מותקנת ומופעלת מערכת אזעקה יקבע במקום נראה לעין באחד מחלונות הרכב, שלט המפרט, בכתב ברור וקריא, את השם ומספר הטלפון של מי שמוסמך מטעמו לטפל במערכת האזעקה במקרה של קלקול או תקלה ולהפסיק את פעולת הצופר; בעל הרכב יחזיק את השלט במצב תקין וקריא בכל עת; לענין תקנה זו, "שלט" - לרבות מדבקה".
התקנות גם דורשות שהמוסמך מטעם הרכב יגיע תוך שלושים דקות ועוד דרישות רבות ואחרות. הסנקציה על התקנות היא מאסר של ששה חודשים או קנס. דומני שיהיה זה נכון לומר כי מרבית בעלי הרכב במדינת ישראל (אם לא רובם ככולם) עברו על תקנה זו מבלי לדעת כלל על קיומה.

דוגמאות אלו אינן מהוות רק דוגמא פיקנטית לסעיפי חוק פליליים שאינם רלוונטיים.⁴¹ הם ממחישות בפועל את טענות האבוליסיוניסטים על התפרשות ו"התפרעות" רשת החוק הפלילי לתחומים בהם אין חולק כי יש לבטלם. אלא שהללו הולכים קדימה וסוברים כי יש לבטל את הסנקציות הפליליות במיגוון רחב וגדול של תחומים. האבוליסיוניסטים מסכימים כי אולי בחלק מהמקרים מדובר בהתנהגות שלילית שיש אינטרס ציבורי לשנותה, אולם לא דרך ההליך הפלילי.⁴²

40 ק"ת 5474, התשנ"ג (5.10.1992), עמ' 8.

41 ישנם אתרים המוקדשים לחוקים פליליים מטופשים בכל העולם. ראו למשל:

<http://www.dumblaws.com>

42 Rene' Van Swaaningen "Critical Criminology: Visions from Europe" (1997) 124

רעיונות הדה־קרימינליזציה מתחלקים למספר דרגות. ראשית, יש את אותם סעיפים שיש לבטלם כי אין פגם בהתנהגות האסורה. הקונפליקטים למעשה לא קיימים. הללו לדוגמה הם סעיפי האישום שהיו קשורים להומוסקסואליזם או התנהגויות מיניות חריגות אחרות.

דרגה אחרת היא אותם מקרים בהם ישנם חילוקי דעות בין קבוצות שונות באוכלוסיה לגבי הפליליות שבמעשה. איסור השתייה בארה"ב ב"תקופת היובש" הוא דוגמה לכך. שוב, מבלי לנקוט עמדה ערכית יבקשו האבוליסיוניסטים לבטל ולמעט איסורים פליליים אלו.

דרגה נמוכה יותר היא של אותן התנהגויות אשר אינן רצויות אולם, יש לפתח אמצעים חברתיים טובים יותר להתמודד עימן. כדוגמה ניקח את עבירת הניסיון להתאבדות. בעבר היה קיים איסור פלילי על ההתאבדות. מכיוון שמסיבות מובנות קשה היה להעניש את המתאבדים בעונש אפקטיבי, הרי המנסים שלא הצליחו בזמנם הובאו לדין. הסעיף העונשי הקשור לניסיון התאבדות בוטל לא לפני שנים רבות. דומה שאין חולק שניסיונות התאבדות אינם רצויים, אולם דומה גם שהחוק הפלילי איננו בדיוק המכשיר היעיל ביותר לכוונם.

בכל אלה אנו מדברים על ביטול סעיפי החוק בפועל, מה שמכונה דה יורה (De jure) דה־קרימינליזציה. אולם קיימת גם דה־קרימינליזציה דה פקטו (De Facto). מבחינת הלכה ואין אופכין כן. דהיינו, בהדרגתיות מפסיקה מערכת האכיפה לטפל בהתנהגויות מסוימות אם כי אין כל שינוי פורמלי בחקיקה. דוגמה לכך היא כפי הנראה המדיניות של מדינות אירופאיות לא מעטות כלפי שימוש עצמי בסמים הקלים.

המטרה הכללית היא להפחית כמידת האפשר בכל דרך ניתנת את אותם סעיפים של החוק הפלילי הקיימים בספר החוקים. הן על ידי ביטולם, הן על ידי ריכוכם, הן על ידי התעלמות הדרגתית מאכיפתן והן על ידי נסיונות להחלפתם באמצעים אחרים.⁴³

דרך דומה אחרת היא לעבור לשיטה שתדגיש פחות את אלמנט הכפייה ותשתדל יותר למנוע יצירת קונפליקטים בהם יש צורך להעניש. אחת האסטרטגיות החשובות ביותר לכן היא מניעת הקונפליקט (זאת כמובן בהנחה שאכן מדובר בקונפליקט שיש למנוע). נסתכל בדוגמה הידועה לכולם. כמעט בכל מדינות העולם ישנן הגבלות על מהירויות כלי רכב באזורים מסוימים. כדי למנוע מהירויות גבוהות יותר, משתמשת המשטרה במכשירים שונים לאכיפת המהירות הרצויה. יוצא אם כן, כי אדם יכול בקלות לעבור את העבירה על ידי לחיצה על דוושת הגז. על פי גישת האבוליסיוניסטים, במידה ואכן רצוי להגביל מהירות זו – עדיף היה להתקין מכשירים במכוניות עצמן שימנעו את המהירות הגבוהה.⁴⁴ כך למשל, ישנה בסינפור מוערכת דומה במוניות הציבוריות הגורמת לכך שמונית הנוסעת במהירות הגבוהה מהמקובל, מתחילים אורותיה להידלק ולהיכבות והצופר לצפור אוטומטית. התוצאה היא שמהירות נסיעה גבוהה מהרגיל תיתכן אך ורק בשעות חירום. מתקנים אלו יהיו יעילים הרבה יותר מאשר שליחת המוני שוטרים לרחובות מתוך מטרה ללכוד ולהעניש את "עברייני המהירות". עצם הבחירה בשיטת האכיפה וההפחדה, בלא נסיון אפילו לבחון אפשרויות חילופיות, רק מחזק לטענת האבוליסיוניסטים את הדעה שאין המערכת הקיימת מנסה ברצינות להתמודד עם הבעיות החברתיות שמתבטאות בפשיעה.

43 למותר לציין כי מלומדים פליליים אחרים שותפים לדעתם זו. ראה לדוגמה דעתם של קרמינצ'ר ולבנון לגבי האיסור הפלילי על הטרדה מינית המופיעה בחוברת זו.

44 Heinz Steinert "Beyond Crime and Punishment" 10 Contemporary Crisis (1986) 21, 32 44

במקרים אחרים ניתן לנסות ולבדוק את הקונפליקט ולפתרו במהירות האפשרית. כך למשל, נדרש כל כלי רכב בארץ ובעולם לנוע בדרכים עם ביטוח תקף. במידה ורכב נעצר לביקורת ונתגלה כי אינו מבוטח – ישנן שתי ברירות: הדרך המקובלת היא מתן קנס או הזמנה לדין לבעל הרכב או הנהג. אולם לגישת האבוליוניסטים, פתרון יעיל וצודק יהיה אולי חיובו על-אתר לרכוש ביטוח כחוק (הן טלפונית בכרטיס אשראי והן בדרך אחרת). דרך זו נראית כעדיפה על השיטה לפיה מוזמנים אנשים למשפט כשאין כל ניסיון לוודא אם הבעיה נפתרה לגופה.

במקרים בהם אולי לא ניתן למנוע את הקונפליקט, אזי נעשה ניסיון למזער את הנזק במידת האפשר. כך למשל, מקובל באוסטריה ובהונג-קונג על גנבי הארנקים (או לפחות על חלקם) להשליך את הארנק ובו המסמכים שאינם דרושים להם לתיבות הדואר. התוצאה היא כי הנזק לאזרח נמוך הרבה יותר, היות ומסמכיו מוחזרים לו בסופו של דבר. כמוכן שאין אפשרות להסתמך על "ישרו" של הגנב כי יעשה כן, אולם רשויות הדואר משתפות פעולה במובן זה שהן מסייעות להעביר את הארנקים לקורבנות. במקרים בהם לא ניתן להימנע משימוש בכח ע"י הרשויות, מן הראוי לפתח כלי נשק לא ממייתים (non-lethal weapons) כדי לא להשתמש באקדחים ורובים וכן הלאה.⁴⁵

גישה זו של מזעור הנזק (harm reduction) קיימת גם ביחס לסמים ואפילו סמים קשים. רבים מהאבוליוניסטים (ולא רק הם) תוהים על ההצדקה למחיר הכלכלי והחברתי הכבד של המאבק בסמים בצורתו הנוכחית.⁴⁶ לגישתם, אולי יש להחליף את מודל המאבק חסר הפשרות במודל טיפולי המשלים עם התופעה ומבקש לצמצמה כמידת האפשר. שוב, יש לשים את הדגש לא על ניסיונות עקרים לתפיסת העבריינים, אלא על צמצום ומזעור הנזק.⁴⁷

3. צדק מאחה - (Restorative Justice)

פתרון הדה-קרימינליזציה שהצגנו קודם איננו מתאים לכל מיגוון ההתנהגויות הקיימות בקודקסים הפליליים. גם הקיצונים מבין האבוליוניסטים מסכימים כי יש להגיב בצורה כלשהיא על אותם "קונפליקטים" ו"התנהגויות בעייתיות" אחרי שאירעו, השאלה כמוכן איך. כפי שהראינו, הביקורת העיקרית על האבוליוניסטים הייתה העובדה שאין להם אלטרנטיבות ריאליות. התוצאה הייתה שרוב האבוליוניסטים שניסו להציע אלטרנטיבות, עברו בפועל לתמוך בגישת הצדק המאחה.⁴⁸

45 A. N. Tennenbaum & A. Moore "Technological Development as a Solution to the Gun Debate (Weapons for the Future)" 27 *The Futurist* (1993) 20

46 בארץ כ-17% מהאסירים נעשו בגין עבירות סמים ועוד כ-30% בגין עבירות רכוש שמבוצעות בחלק משמעותי על ידי מכורים לסמים (נכון לסוף שנת 1999 על פי הדו"ח השנתי של שבי"ס לשנת 1999 עמ' 158).

47 ראו בעניין זה: א' טננבוים "סמים מסוכנים" משפטים כ"ז(2) 431.

48 גם בתרגום מונח זה נתקלנו בקשיים. המונח יכול ויתורגם ל"צדק משקם", "צדק מאחה", "צדק משחזר", ועוד. מכיוון שלביטוי "צדק מאחה" אין משמעות לוואי (בניגוד למשל לצדק משקם), החלטנו להשתמש בו מעתה והלאה.

אשר על כן, ננסה להסביר בקצרה את מה שמכונה היום "הצדק המאחה", שלא רק אבוליסיוניסטים הם בין המצדדים בו.⁴⁹ תומכיו רואים את הפשע כקונפליקט משולש שמעורבים בו העבריין עובר העבירה, הקורבן הנפגע ממנה והצלע השלישית במשולש שהיא הציבור (או "הקהילה" כולה). במקרים בהם ניתן הדבר, נעשה ניסיון של מעין תיווך בין "הצדדים לקונפליקט", העבריין והקורבן. ב"תיווך" זה נעשה ניסיון להגיע להסכמה בין שלושת "בעלי הדין" על התגובה החברתית הנאותה. מטרת הצדק המתקן או המאחה היא לנסות לרפא את תוצאות העבירה. איננו מדברים פה על "ענישה", אלא על החזרת המצב לקדמותו ושיקום נזקי הפשע.

אין פלא לכן שנקודת הכובד בצדק המתקן עוברת אל צרכיו ורצונו של הקורבן. בראש ובראשונה נשאלת השאלה מה רוצים הקורבנות? על פי מספר מחקרים ניתן לסווג כחמישה צרכים עיקריים של הקורבנות, והללו הם:⁵⁰

- א. תשובות,
  - ב. הכרה בעוול שנגרם להם,
  - ג. בטחון,
  - ד. פיצוי,
  - ה. משמעות לסבלם.
- נסביר זאת בקצרה.

תשובות:

מסתבר שהקורבנות רוצים תשובות לשאלות המטרידות אותם מאז היו לקורבנות. השאלה הבסיסית הראשונה היא למה אני? שפירושה הוא למעשה מדוע בחר העבריין או המעוול לפגוע דווקא ביי? להללו מתלוות הרבה שאלות קטנות אחרות שאותם היו רוצים הללו לדעת מהנאשם (לו ניתן היה הדבר ללא חשש). מדוע תוך כדי הפריצה הרסת תמונות יקרות ערך אישי? מדוע השתמשת בסכין לביצוע? האם בחרת בי כקורבן באופן מתוכנן אחרי מעקב, או תוך כדי התפרצות רגילה? כל אלה שאלות שמטרידות את מנוחתם, והקורבנות היו מעוניינים מאוד לדעת את התשובה עליהן.

---

49 בארץ נמצאים רעיונות אלו בחיתוליהם ופירסומים מעטים עסקו בהם. ראה ב' שטיינברג "גישור בפלילים בין קורבן לפוגע הסניגור ירחון מס' 33 (מאי 2000), 3; א' ינאי, ר' שרביט, וש' גרבלי "הועדה של עבריין וקרבן: דרך לגישור וטיפול בפשיעה בקהילה" חברה ורווחה רבעון לעבודה סוציאלית כא' (תשס"א) 50-27. אילן שריף "הצעה לגישור פלילי בשירות המבחן למבוגרים" (פירסום פנימי בשירות המבחן למבוגרים: אפריל, 2001).

באנגלית קיים חומר רב כחול אשר על שפת הים (כולל מאות אתרים). למבוא כללי על תיאוריות אלו ראו:

Burt Galaway & Joe Hudson (Eds.) "Restorative justice: International perspectives" Criminal Justice Press, Monsey, NY (1996). International Review of Victimology 1999 Vol. 6 (1999) Special issue on Restorative Justice. Heather Strang & John Braithwaite (Eds.) (2000) "Restorative Justice: Philosophy to practice" (Ashgate Dartmouth).

היות והתחום דינמי ומתחדש כל הזמן, החומר המעודכן ביותר נמצא במאות אתרים. מבין הטובים והכלליים שבהם ראו למשל: <http://www.restorativejustice.org/>, <http://www.aic.gov.au/rjustice/>.

50 ראה לעניין צרכי הקורבן:

Daubney Committee, 1998, "Taking Responsibility" (Daubney Report) Ottawa: Canadian Government Publishing Center; Morris Ruth, *Penal Abolition: The Practical Choice*, (Toronto, 1995) 94; Zehr Howard (1990) *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice*. Scottsdale, PA., 1990.

הכרה בעוול שנגרם להם:

הדבר נראה ברור מאליו, אך באופן מוזר לעיתים שוללת החברה זכות בסיסית זו מהקורבנות. במקרים רבים, יש נטייה להאשים את הקורבן. אנשים שבתיהם נפרצו למדים לעתים, כי זו אשמתם שלא השתמשו במערכות אזהרה מתוחכמות או שבחרו לגור במקום מבודד ומסוכן. נפגעות תקיפה מינית מואשמות כי הסתובבו במקומות מפוקפקים או שלבושן היה פרובוקטיבי. אנשים עם בעיות בריאות, למדים שזוהי אשמתם, משום שהרגלי האכילה שלהם לקויים, או שלא עסקו בפעילות גופנית כראוי. אנו שוכחים לעתים כי ברוב מוחלט של המקרים, הראשון שיש להאשימו הוא העבריין. הקורבן מעוניין בהכרה כזו מצד החברה שגם אם ניתן היה אולי לבצע פעולת מניעה, אין זו אשמתו, ונגרם לו עוול ויש להכיר בכך.

בטחון:

קורבנות מבקשים להרגיש כי הם מוגנים מפגיעה נוספת בעולמם המוגן. הקורבן מרגיש כי הוא פועל כראוי, עושה ככל שביכולתו לחיות את חייו באופן חיובי כשלפתע פוגעת בו הצרה הבלתי צפויה של הפשע. הקורבנות לכן, מבקשים באופן נואש להרגיש שוב בטוחים.

פיצוי:

בראש ובראשונה מדובר על פיצוי והשבה כספיים מתוך מגמה להחזיר את המצב לקדמותו. נכון הוא שבמקרים רבים פיצוי איננו רלוונטי. פיצוי כספי איננו יכול להשיב את מי שנרצח או את בטחונה של קורבן אונס. אולם, חלק מהנזק ניתן להשבה כספית. מעבר לפיצוי הפיננסי, יש גם את תחושת הקורבן, כי נעשה ניסיון סביר כלשהו להחזירו לעולם הרגיל.

משמעות:

מסתבר, כי הקורבנות מעוניינים להרגיש שנזקם לא היה לשווא. מי שאדם יקר לו נהרג בתאונת דרכים, מבקש לדעת כי הלחץ הנדרש נלמד והדבר אולי יתרום לפחות נזקים לאחרים. מי שביתו נפרץ או נגנבו ממנו דברים יקרי ערך לו, היה מעוניין לדעת כי איכשהו סבלו זה תרם לשיפור אולי על ידי מניעה. נראה שזוהי אחת הסיבות שנפגעים של פשע, כמו גם נפגעים אחרים, מנסים להקים ארגונים ומוסדות שיפחיתו את סבל האחרים. דהיינו, להשתמש במה שנגרם להם כמנוף להתנהגות שתשנה את שניתן לשנות.

אם נבחן את מערכת תפיסת החוק הקיימת ביחסה לצורכי הקורבן, כפי שהזכרנו כאן, נראה בבירור שאין כל קשר בין מערכת אכיפת החוק שלנו לצורכי הקורבנות. מסתבר, שאחד הדברים האחרונים אותם רוצים הקורבנות הוא לראות את העבריין סובל (אם כי אין להתעלם שבמספר מקרים זהו אכן רצונם).

אולם, תיאורית הצדק המאחה שאפתנית הרבה יותר במטרותיה. אין היא מסתפקת בטיפול בעבריין, אלא שואפת גם לגרום למבצע העוולה (פשע) להכיר בטעותו ולקחת אחריות על מעשיו השליליים. על פי התיאוריה, אין טעם להשליך ולהרחיק את המעוול מהחברה אלא לגרום לו להכיר במעשיו ולשנות את אורח חייו. זאת ניתן לעשות בין השאר, בעיקר על ידי חשיפה אגרסיבית לקורבן הספציפי שלו. ההנחה היא, שהצגת הנזקים ללא כחל וסרק תגרום לו אינחת והכרה בטעותו.

לרוב מדובר בהשפעות שהמעוול-נאשם לא העלה על דעתו, ואם העלה, ניסה לדחוק אותן מזכרונו ולהתעלם מהם. בעצם המפגש בין המעוול לקורבן נשיג את התוצאה הכפולה המתבקשת. מחד - נחשוף את המעוול לקשיים החדשים של קורבנו כחלק מהתהליך של חזרתו למוטב ואף נשתף אותו בפתרונם של אותם קשיים, ומאידך - יקבל הקורבן הזדמנות להפרע משאלות רבות שלא יישארו עוד פתוחות ואת התשובות יוכל לקבל מהקורבן.

כשאנו מדברים על גישור בכלל, אנו מתכוונים להליך שבו מגשר או מקשר, מנסה להביא את הצדדים להחלטה מוסכמת, וזאת כאשר אין בידו יכולת הכרעה מוחלטת על הסכסוך שביניהם. ביסודו עומדת לא רק השאיפה לפתור סכסוכים ביעילות רבה יותר, כי אם בעיקר העדיפות שיש בפתרון מוסכם ובהעברת הכוח והאחריות על גורלם לצדדים עצמם. קיימות כיום בעולם מאות ואולי יותר תכניות שונות העוסקות במה שמכונה גישור בפלילים. גישור זה מבוסס על עקרונות אלו של צדק מאחה. ההנחה היא כי ישנם שלושה צדדים ל"קונפליקט". הללו הם: העברייני, הקורבן והחברה בכללותה. אשר על כן, על מנת שהצדדים יפתרו, יתקנו, או ישקמו וישחזרו את המצב לקדמותו, יש צורך בישיבתם יחדיו מתוך מגמה להגיע להליך ולפתרון "עונש" מתאים. כמובן, הפוסק הסופי הוא השופט או סמכות אחרת מטעם הציבור, הדואגת לכך שגם אינטרס הציבור יישמר ולא רק אינטרס הצדדים.

יש לציין, כי מבחינה היסטורית הליך זה של "ישוב הסכסוך הפלילי", היה מקובל מקדמת דנא בחברות פרימיטיביות. שבטים רבים באזורים שונים בעולם נקטו בדרך זו גם לישוב עניינים פליליים. מנהגי "העטווה" ו"הסולחה", הידועים לנו בחברה הערבית, גם הם דומים לכך. היה אף מי שהרחיק לכת וטען כי זו היתה הדרך המקובלת גם בעולם המערבי עד ליסוד האינקביויציה המפורסמת לשמצה.⁵¹ אין זה מפתיע לכן, כי חלק מהתכניות הללו שהופעלו באוסטרליה וניו-זילנד מבוססות על ניסיונם ומנהגייהם של בני השבטים הילידים המקוריים.

כדאי אולי לתת דוגמא למקרה מפורסם שאירע בניו-זילנד שבו דווקא לא הסכים בית המשפט לערעורים עם התוצאה ושינה אותה.⁵² במקרה זה כיוון הנאשם סכין אל הקורבן (שאותו לא הכיר) ודרש כסף. התפתחה התכתשות שבמהלכה תקף הנאשם עם הסכין ודקר את קורבנו שש פעמים. הקורבן הובהל לטיפול נמרץ ונגרמו לו נזקים, ביניהם צלקת של 27 ס"מ על גבו. השופט שדן בתיק, קבע כי מדובר בעבירה שעונשה הוא בן שנתיים לשלוש שנים. הוא העביר זאת לישיבת גישור בין הצדדים שאליה הגיעו שניהם עם בני משפחה תומכים. בפגישה הסביר הקורבן לנאשם את נזקיו וסבלו עקב התקרית. הנאשם מצידו הביע חרטה, הסביר כי מדובר בהתנהגות עקב שיכרות שהיה מצוי בה באותה עת, ציין כי מאז הביע חרטה על המקרה, והביע נכונות לפצות את הקורבן. מעבר לעבירה זו היה הנאשם אדם עובד ללא בעיות מיוחדות.

דעת הקורבן הייתה שאין כל ערך למאסר. מסתבר שהקורבן עצמו בילה זמן במאסר ולדעתו המאסר לא עזר לו, ואין במאסר תועלת לאיש. במקום זאת ביקש הקורבן כי הנאשם יממן לו ניתוח פלסטי ורפואי לסילוק הצלקת. הצדדים הגיעו להסכמה שבשינויים מסויימים אומצה על ידי השופט. על פיה ישלם הנאשם קנס בסך 15,000 דולר, יעבוד מאתיים שעות כשירות לתועלת הציבור וכן יוטל עליו מאסר על תנאי של שנתיים. בפועל, לא היו לנאשם 15,000 דולר. הוא היה אמור לקבל סכום זה כהלואה מהבנק ולשלם מיידית ולהחזיר תוך כדי עבודה. על גזר דין זה ערערה התביעה.

בית המשפט קבע כי העונש המקובל בעבירה מסוג זה הוא בין חמש לשש שנים. כן הדגיש כי בשיטת המשפט הנוכחית עניין העונש איננו יכול להישאר בין הנאשם והקורבן בלבד. אשר לכן, גם אם הקורבן עצמו לא רואה כל טעם במאסר, אין להסכים עם הבדלים ברמת הענישה ויש לכן לבטל את גזר הדין החרגי לקולא. אשר על כן, התקבל הערעור ועל הנאשם נגזרו שלוש שנות

51 Bianchi H. *Justice as Sanctuary: Toward a New System of Crime Control*. (Bloomington, 1994)

52 R v. Clotworthy (1998) 15 CRNZ 651

מאסר בפועל. היות וכעת לא הייתה לו אפשרות לשלם פיצויים, הופחתו הפיצויים לסך של 5,000 דולר שאותם כבר שילם הנאשם.

למותר לציין שפסק דין זה זכה לתגובות רבות, מכאן ומכאן.⁵³ אולם מבלי להתייחס לפסק הדין גופו, נראה שדרך זו ממחישה את הכיוון לו שואפים תומכי השיטה. מעין כינוס וגישור והסכמה על הדרך הרצויה. מובן מאליו שקיומה מותנה במספר תנאים ובעיקרם מעקב ויחסי אימון. יש צורך במעקב אחרי כל הצדדים על מנת לבדוק כי כל צד עומד בהתחייבויותיו. המעוול-נאשם צריך לחזור לדרך הישר ולעמוד בתנאים שנטל על עצמו. החברה צריכה לאפשר למעוול לחזור לדרך הישר ולקלוט אותו אליה לאחר שעמד בהסכם. הקורבן צריך לחזור לשיגרת חייו תוך מינימום נזק לעצמו. כמוכן, בכל ההליך צריכים להתקיים יחסי אימון בין הצדדים שכן בלי יחסי האימון לא ניתן יהיה להצליח.

הדעה המקובלת היא שגישור בפלילים אינו מתאים לכל ההליכים הפליליים, אלא לחלקם בלבד. בעיקר מתאים הגישור לעבירות פליליות שהן תוצאה של סכסוכים אזרחיים או עבירות חד-פעמיות וראשוניות. ניקח לדוגמה עבירות של סכסוכי שכנים, יהיו אלו בתי מגורים או בתי עסק. המתלונן מעוניין בדרך כלל בהפסקת ההטרדה או האלימות, ולא בענישתו/עינויו של העברין. מציאות החיים מלמדת שסכסוכי שכנים מעטים פסקו אחרי עירוב המשטרה/בתי המשפט. ברוב המקרים, עצם התלונה רק הסלימה את הסכסוך. כולנו מכירים לדאבוננו סכסוכי שכנים או משפחות, שנמשכו לאורך שנים אם לא עשרות שנים. תוצאת הלוואי של סכסוכים אלו היא עשרות תלונות ותלונות שכנגד במשטרה שחלקן מסתננות הלאה במערכת. כמעט תמיד אין לטיפול השגרת של מערכת אכיפת החוק כל השפעה על סכסוכים אלו. לדעת האבוליסיוניסטים זוהי התעלמות מהמציאות האמיתית של הסכסוך. התעלמות שמטרתה היא לטאטא את טבעו של הקונפליקט מתחת לפני השטח משום שהתמודדות אמיתית אתו היא מסובכת מדי.

חובה להדגיש שגם התומכים בגישור הפלילי בהתלהבות מודעים לכך שאין דרך זו מתאימה לכל ההליכים הפליליים. ישנן עבירות חמורות (כרצח, אונס, וכו') שבהן אין מקום לגישור. מעבר לכך, ישנם עבריינים שלגביהם אין כל טעם בגישור. השאלה היא כמוכן על אחוזה אותם מקרים. האם מדובר על ה־Dangers few או על מספרים גבוהים הרבה יותר.

כמוכן, גם כנגד שיטה זו ישנה ביקורת. בראש ובראשונה הטענה שבמקרים רבים אין הקורבנות נלהבים במיוחד לפגוש את הנאשמים. אפילו תהיה התוכנית וולונטרית, יש ויפועל עליהם לחץ להשתתף בה. יש גם טענות פמיניסטיות שונות על כך שבחברה פטריאכלית ישנה הטיה נגד נשים קורבנות בהליכי גישור פלילי.⁵⁴ מאידך גיסא, היו שטענו שניתן להרחיב את השימוש בה גם לעבירות חמורות יותר שכיום אין נוהגים להשתמש בהם.

---

53 הערות שונות על פס"ד זה ניתן לראות בספרם של Strang & Braithwaite הערת שוליים מס' 49. ביקורת על פסק הדין מופיע במאמרם של Thompson and Bowen:

Helen Bowen and Terri Thompson "Justice and The New Zealand Court of Appeal's Decision in The Clotworthy Case" *Journal of South Pacific Law* Article 4 of Volume 3, 1999
http://www.vanuatu.usp.ac.fj/journal_splaw/articles/Bowen1.htm

B. Hudson "Restorative Justice: The Challenge of Sexual and Racial Violence" 25 *Journal of Law and Society* 54 (1998) 237.

בפועל, השימוש בשיטת הצדק המאחה רק מתרחב. בניו-זילנד למשל, החל פרויקט ניסיוני למשך שלוש שנים בו ייעשה ניסיון בטיפול ב-1200 מקרים בשיטת הצדק המאחה ולא במערכת הפלילית הרגילה.⁵⁵ המטרה היא כמובן לבדוק אפשרות להרחיב מודל זה במידת האפשר. היות ורוב הניסיונות הללו הם בראשיתם, קשה עדיין להעריך את יתרונם על פני הליכים רגילים. אולם למרות שתאורית הגישור בפלילים עדיין בחיתוליה (לפחות בישראל) נדמה שהשימוש בה רק יגבר בעתיד.⁵⁶

ד. ביקורת על התורה האבוליוניסטית

את הביקורת על התורה האבוליוניסטית ניתן לתמצת בשתי אמירות ידועות הקשורות זה לזה, "הוי מתפלל בשלומה של מלכות, שאלמלא מוראה, איש את רעהו חיים בלעו"⁵⁷ ה"כי יצר לב האדם רע מנעריו".⁵⁸

במילים ברורות יותר, דומה שלאבוליוניסטים ישנה השקפה אופטימית ואולי תמימה מדי על טבע האדם והמניעים העומדים בבסיס התנהגותו. נראה שהנסיון האנושי איננו תומך בהשקפה זו. מספר דוגמאות מבססות ניסיון זה. בשלהי מלחמת העולם השנייה הבריחה המחותרת הדנית בשיתוף פעולה עם המשטרה הדנית את כל האזרחים היהודים לשבדיה הסמוכה. כתגובה, עצרו שלטונות הכיבוש הגרמניים את כל שוטרי המשטרה הדנית לתקופה של תשעה חודשים. התוצאות היו ברורות, בעוד שמספר העבירות הספונטניות (Expressive), כגון תקיפות פיזיות על רקע סכסוכים לא השתנה, עבירות הרכוש כגון מקרי שוד, התפרצויות וגניבות, התרבו פי עשרה באותה תקופה. ריבוי זה קרה, למרות העובדה שהפשיעה בדנמרק נמוכה יחסית ולמרות נוכחות של הצבא הגרמני ששימש חלקית בתפקיד המשטרה.⁵⁹

בארצות הברית התברר שהיעלמות המשטרה גרמה מיידית לסיטואציות קשות. כשמשטרת העיר בוסטון שבתה בשנת 1914, הפרות סדר ומקרי ביזה פרצו כה מהר עד שמושל מסצ'וסטס הצעיד את המיליציה המדינתית לתוך העיר.⁶⁰ בזמן "ליל האפילה", שקרה בניו-יורק לפני מספר שנים, ביזה ופשע פרצו מיידית. תופעה זו, של עלייה מיידית בפשיעה בזמני כאוס, נצפתה בדרגות שונות לא רק בארצות הברית, אלא גם במדינות רבות אחרות. שביתות שוטרים שפרצו במונטריאול קנדה, בליברפול באנגליה ובהלסינקי בפילנד, לוו גם הם בעלייה מיידית וברורה בפשיעה.⁶¹

55 ניו-זילנד היא אחת המדינות המתקדמות בשטח זה. לתיאור פעילויות רבות כולל פרויקט זה ראה:

<http://www.irlgov.ie/justice/Speeches/Speeches%2099/sp%20304.htm>

56 בישראל נעשה גישור בפלילים בעיקר בעבריינות נוער לא חמורה ודרך שירות המבחן לנוער. ראה בעניין זה ש' גרבלי "גישור - פלילי 1999-2000: סיכום שנת העבודה תש"ס של היחידה לגישור פלילי בשרות המבחן לנוער מחוז דרום". עבודת גמר לתואר שני במסגרת המחלקה לעבודה סוציאלית באוניברסיטת בן-גוריון.

57 משנה, אבות ג, ב.

58 בראשית, ה, כא.

59 Hurwitz Stephan, *Criminology*, London (Allen & Unwin London) 303

60 F. Russell A *City in Terror* (New York, 1975).

61 ראה על השביתות בהלסינקי ובליברפול ועל שביתות שוטרים בכלל:

T. Makinen & H. Takala "The 1976 Police Strike in Finland" In *Scandinavian Studies in Criminology* (Oslo, Norway, R. Hauge-Ed. 1980) 87. A. V. Sellwood, *Police Strike - 1919* (London, 1978)

מכל אלה ברור, שביטול אמיתי של הענישה והמערכת הפלילית בכללותה איננו תסריט מהיר אפשרי. התוצאה לטווח קצר תהיה כאוס, אי־סדר ועלייה בלתי־אפשרית בפשיעה ואללימות. יתכן אולי שבטווח ארוך תיווצר מערכת טובה יותר, אולם נראה שלא הרבה יהיו מוכנים לקחת סיכונים אלו. רוב הציבור מסכים שפתרון רדיקלי שיחליף טוטלית את מערכת הענישה כולה איננו ידוע כעת.

הצורך בכוח כופה ולעיתים ברוטלי נובע כנראה מאופי ההתנהגות האנושי. ביטוי מעניין לכך ישנו באימרתם הידועה של חז"ל. "אמר רבי אבא בר כהנא גדולה הסרת טבעת יותר מארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות שנתנבאו להן לישראל שכולן לא החזירום למוטב ואילו הסרת טבעת החזירתן למוטב."⁶² זאת משום שנאמר "ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתנה להמן" ומייד אחר כך "ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר־המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד שק ואפר יוצע לרבים."⁶³ פרשנות המדרש ברורה. נביאים ונביאות רבים קראו לישראל לחזור בתשובה. כולם נביאים גדולים ומכובדים, בעלי תכונות חיוביות נעלות במיוחד ולא עלתה בידם. לעומת זאת, הסרת הטבעת של אחשוורוש והעברתה להמן הטילה אימה על היהודים וגרמה מיידית להתנהגות טובה יותר. נוכח הסכנה שעמדו לפניה עקב תוכניתו של המן, מייד חזרו כולם בתשובה והפכו לצדיקים נלהבים.

במילים פשוטות יותר, איום ואפילו איום גם בסנקציות כואבות וקשות משפיע ומכוון התנהגות אנושית. לעיתים רבות הוא יעיל הרבה יותר מכל ניסיון חינוכי ואידיאולוגי להשפיע בדרך אחרת על ההתנהגות. גם אם לא ימצא חן הדבר בעינינו, עונש כואב הוכיח את עצמו פעמים רבות כדרך יעילה ביותר למניעת התנהגויות בעייתיות. למרות האהדה הטבעית לרעיונות האבוליוניסטיים, הרי חוששנו כי לא בהכרח יש להם בסיס אמפירי.

בנקודה זו היינו רוצים להוסיף דעה אישית. רעיונותיהם של האבוליוניסטים מושכים את הלב ויתכן שאף יש בהם ממש ויותר מכך. אולם, חלק מכך תלוי פשוט במשאבים שאינם קיימים. דומה שאין זה מקרה שרוב התומכים בהם מקורם בארצות אשר בהם ישנה מערכת רווחה מפותחת, מדינות כגון סקנדינביה, הולנד וכיוצא באלה. במקומות אלה, בהם רמת הפשע נמוכה ממילא, רעיונות מהפכניים כולל צמצום ואפילו ביטול בית הסוהר נראים ריאליים.⁶⁴ במקומות עניים יותר או בעלי רמת פשיעה גבוהה יותר, הרי דרך הטיפול המוצעת ובעיקר צדק מאחה היא יקרה יחסית. ניקח דוגמא ממערכת החינוך האלמנטרי. רובנו שמענו וחלקנו (המבוגר) למד במערכת חינוך, בה המשמעת החזקה הייתה מרכיב הכרחי ובולט. במידה ומספר ילדים התקוטטו ביניהם, הרי התגובה המקובלת הייתה סטירת לחי (אם לא יותר) ועונש מרתיע לכולם. הדגש היה על משמעת תקיפה המלווה בעונשים כואבים למפרים אותה. כיום בגני הילדים ובבתי הספר היסודיים (או לפחות בחלקם) המגמה שונה. במקרה של סכסוך מביאים המורים/הגננות את הילדים יחדיו

62 מגילה, יד, א.

63 מגילת אסתר, ג, י; ד, ג.

64 Willem de Haan "Abolitionism and Crime Control: A Contradiction in Terms" in Jevin Stenson & David Cowell (Eds.) *The politics of crime control* Sage Publications (1991)

ומנסים להגיע להסכמה כי הריב היה מיותר. הילדים מביעים חרטה וכך מסתיים הסכסוך. אינני סבור שהדבר נובע אך ורק משינוי השיטה אלא גם משינוי משאבים. עובדתית, דומני שקשה היה בזמנו לעמוד בכך. בכיתות גדולות קשה לעיתים להעניק לכל סכסוך בין ילדים את כל הזמן הדרוש לשם סיומו. שימוש במשמעת נוקשה ולעיתים קשה היוותה דרך מעשית הרבה יותר. כידוע, כיום אסורה על פי החוק הכאת ילדים אפילו על ידי הוריהם. זאת בניגוד למסורת ארוכה שעל פיהם יכלו ההורים להפעיל כוח פיזי על ילדיהם לטובת הילדים. שוב, אידיאולוגיה חוקית זאת ניתנת לביצוע במידה והמשאבים קיימים. במידה וילד היכה את אחיו ניתן היום אולי לשולחו אל חדרו. אולם במקרה ומדובר בארבעה ילדים החולקים חדר אחד, מהי הסנקציה שיכולים ההורים להפעיל?

דומה שאותה בעיה קיימת במערכת אכיפת החוק. בעבר הסבל היה חלק אינטגרלי מהחיים ולכן סבלם של אסירים ופושעים לא זכה לאהדה יתירה. רק בתקופה המודרנית רוב מוחלט של האוכלוסיה (במדינות המפותחות) הוא בעל גישה לאמצעי מחיה מינימליים. בתקופה שכזו ניתן לחזור ולנסות להפחית את סבלם של קבוצות שוליים באוכלוסייה. עובדה היא שרק לאחרונה ניתנה מחשבה לקבוצות סובלות אחרות כגון נכים, מפגרים וחולי רוח למיניהם. גם הללו זכו ליחס אוהד יותר רק בשנים האחרונות, כאשר רמת החיים עלתה באופן כללי. אולם כשהמשאבים מוגבלים, הדרך היעילה והמהירה ביותר היא הרתעה המתבססת על גרימת סבל לאלו שיתנהגו שלא כראוי. כאשר חלק מהפשע נובע מעוני, אי-שוויון וחוסר משאבים לתחומים כחינוך, "הצדק המתקן" הוא מותרות שאינם ברי השגה. במילים אחרות, רעיונותיהם של האבוליוניסטים טובים ויפים אם החברה יכולה לעמוד במחירם. במידה ולא, לא יהיה מנוס מענישה בדרך הישנה והמכאיבה.

ה. סוף דבר

הגישה האבוליוניסטית הולכת מעבר לגבולות המוכרים של חשיבה משפטית. היא מראה לנו אופקים חדשים וגישות חדשניות למוסדות חברתיים, מסורתיים ושמרניים. השקפה חדשה זו, חשובה בין השאר, בכך שהיא מונעת קיפאון של מבנים חברתיים ומצביעה על פתרונות אלטרנטיביים.⁶⁵ גם מי שמתנגד לאבוליוניסטים בתקיפות, איננו יכול להתעלם מהניתוח המרענן של מושגי יסוד בחשיבה המשפטית. מושגים בסיסיים כעונש, חוק פלילי ופשע, עוברים אנליזה מדוקדקת

65 כפי שטען כבר Taylor בעניין שונה לגמרי:

"But all change in history, all advance, comes from the nonconformists. If there had been no trouble-makers, no dissenters, we should still be living in caves". A. J. P. Taylor, *The Trouble Makers – Dissent Over Foreign Policy, 1792-1939* (London, 1985) 14

ומוטחת בהם ביקורת עניינית למדי. נראה שלא ניתן בשום אופן לדחות את טענותיהם על הסף. קביעתם כי העבריינים המסוכנים באמת מהווים אחוז זעיר מכלל העבריינים, ואשר על כן אין מקום לשימוש גורף בעונש המאסר ראוייה לתשומת לב. כן חשוב לבדוק את אפשרות שילובו של הקורבן בהליך הפלילי. לאו דווקא כשחקן בשלב הטלת העונש, אלא כבעל זכויות שהמערכת קשובה לצרכיו ונזקו.⁶⁶

באשר לפתרונות עליהם הצבענו, הרי דומה שגם שאינם אבוליסיוניסטים יסכימו עימם, לפחות לגבי מקצתם. נציין שחלקם פותחו לאו דווקא על ידי אבוליסיוניסטים, אלא אחרים שהמצב הקיים נראה להם בעייתי. ניסיונות לדה־קרימינליזציה, מגיעת הקונפליקטים והורדת הנזק, ישאו חן בעיני רבים. לגבי הצדק המאחה הרי ישנן סיבות רבות להאמין שהלה יהפוך למסלול לגיטימי ואלטרנטיבי במערכת החוק הישראלית. ובאשר לעונש המאסר הרי רבים כבר כיום סבורים שהשימוש בו כושל והוא הרע במיעוטו.

מאמרנו זה לא התיימר להיות מאמר מקיף וממצה על התיאוריות האבוליסיוניסטיות השונות, אלא להצביע על הכיוון הכללי בו הן צועדות. התקווה היא שרעיונותיהם ישולבו בתוך השיח הציבורי הכללי על נושאי פשע וענישה. וכמובן, יתכן ובאחרית הימים אכן יבוטל מוסד הענישה (גרימת הסבל) ועל כך נשמח כולנו (או צאצאינו).

---

66 בעניין זה יש להזכיר את חוק זכויות נפגעי עבירה, התשס"א - 2001 (ס"ח 1782 מיום 21.03.2001). החוק אומנם הולך כברת דרך בהכרה בנפגע העבירה כבעל עניין, אולם הדגש בו הוא על עידכון הנפגע בפרטי ההליך הענישתי כנגד העבריינים. זאת בניגוד לגישת הצדק המאחה, שהדגש בה הוא על ניסיון לאחות ולשקם את הנזקים לכל המעורבים.